

А.К. Айтпаева^{1*}, Г.Т. Абитова¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ, Қазақстан

СЫРТҚЫ ӘЛЕММЕН ТАНЫСУ ПРОЦЕСІНДЕ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада барлық студенттердің білім алуына тең қол жетімділікті қамтамасыз ететін және сыртқы әлеуметтік-мәдени өзгерістерге тез жауап беретін балабақшаның бірыңғай және ашық білім беру кеңістігін құру мәселесі өзекті болып табылады, бұл білім беру процесін жетілдірудің маңызды шарты болып табылады, демек, жалпы мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудың кепілі болады.

Авторлары негізделеді рөлі және мәні негіздерін қалыптастыру, өзін-өзі жетілдіру, мектепке дейінгі балалардың процесінде қоршаған ортамен таныстыру. Осы жұмыста жүзеге асырылатын негізгі идея: Қазақстанның жоғары мектебінің ақпараттық оқыту жүйесінен жоғары білім беру педагогтерін тұлғалық - кәсіптік өсу тетіктерін меңгеруден тыс, онда проблемалық, креативті-дамып келе жатқан маңызды жүйелі психологиялық-педагогикалық даярлауға көшуі мүмкін емес. Шетелдік тәжірибені, әдеби дереккөздерді талдау нәтижесінде авторлар ЖОО оқытушыларының біліктілігін арттыру курстарының мазмұнын жаңарту, жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын жаңғырту арқылы педагогикалық емес бейіндегі қазақстандық жоғары мектеп педагогтерінің психологиялық-педагогикалық даярлығын күшейту қажеттілігі туралы қорытынды жасайды. Авторлар осы жобаны зерттеу мүмкіндігі үшін алғыс білдіреді, себебі зерттеуді Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Басқарма төрағасы-ректор Билялов Д.Н. қаржыландырған. ЖОО ішіндегі жоба шеңберінде грант алғаны үшін (11.02.2022 Ж. №8 шарт)

Түйін сөздер: педагогикалық емес бейіндегі жоғары оқу орны, кәсіби дайындық, жоғары мектеп оқытушысы, Кәсіби құзыреттілік, психологиялық-педагогикалық құзыреттілік.

Айтпаева А.К.¹, Абитова Г.Т.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ДОШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ

Аннотация

В статье актуализируется проблема создание единого и открытого образовательного пространства детского сада, обеспечивающего равный доступ к образованию всем воспитанникам и быстро реагирующего на внешние социокультурные изменения, является важнейшим условием совершенствования образовательного процесса, а следовательно, становится залогом повышения качества дошкольного образования в целом.

Авторами обосновываются роль и значение формирование основ самореализации дошкольников в процессе ознакомления с окружающим миром. Основная идея, реализуемая в данной работе: переход высшей школы Казахстана от информативной системы обучения к проблемной, креативно - развивающейся в ней серьезной системной психолого-педагогической подготовки педагогов высшего образования, вне овладения ими механизмами личностно-профессионального роста невозможен. В результате анализа зарубежного опыта, литературных источников авторы делают вывод о необходимости усиления психолого-педагогической подготовки педагогов казахстанской высшей школы непедагогического профиля через обновление содержания курсов повышения квалификации вузовских преподавателей, модернизацию образовательных программ послевузовского образования. Авторы выражают благодарность за возможность исследования данного проекта, так как исследование финансировалось Казахским национальным педагогическим университетом имени Абая, в

лице Председателя Правления-Ректора Билялова Д.Н. за получение гранта в рамках внутри вузовского проекта (Договор №8 от 11.02.2022г.)

Ключевые слова: вуз непедагогического профиля, профессиональная подготовка, преподаватель высшей школы, профессиональная компетентность, психолого-педагогическая компетенция.

Aitpaeva A.K.¹, Abitova G.T.¹

*¹ Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
of Kazakhstan, Almaty*

FORMATION OF THE FOUNDATIONS OF SELF-REALIZATION OF PRESCHOOLERS IN THE PROCESS OF FAMILIARIZATION WITH THE SURROUNDING WORLD

Abstract

The article actualizes the problem of creating a unified and open educational space of a kindergarten, providing equal access to education for all pupils and quickly responding to external socio-cultural changes, is the most important condition for improving the educational process, and therefore becomes the key to improving the quality of preschool education as a whole.

The authors substantiate the role and importance of the formation of the foundations of self-realization of preschoolers in the process of familiarization with the outside world. The main idea implemented in this work is: the transition of the higher school of Kazakhstan from an informative system of education to a problematic, creatively developing serious systemic psychological and pedagogical training of teachers of higher education, without mastering the mechanisms of personal and professional growth is impossible. As a result of the analysis of foreign experience, literary sources, the authors conclude that it is necessary to strengthen the psychological and pedagogical training of teachers of the Kazakh higher school of non-pedagogical profile through updating the content of advanced training courses for university teachers, modernization of educational programs of postgraduate education. The authors express their gratitude for the opportunity to study this project, as the study was funded by the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, represented by the Chairman of the Board -Rector Bilyalov D.N. for receiving a grant within the framework of an intra-university project (Contract No. 8 dated 11.02.2022).

Keywords: university of non-pedagogical profile, professional training, higher school teacher, professional competence, psychological and pedagogical competence.

Кіріспе. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанда қоғам өмірінде елеулі өзгерістер болды: экономика, меншік нысандары, саяси, рухани-адамгершілік және әлеуметтік салалар өзгеруде. Қоғамдағы сөзсіз ілгері басушы үрдістермен қатар келеңсіз құбылыстар да белең алуда. Жанды қарым-қатынас жойылуда, өскелең ұрпақтың әлеуметтік сауаттылық деңгейі төмендеуде. Жалпыадамзаттық құндылықтар – ізгілік, әділдік, адамгершілік – көп жағдайда екінші қатарға ысырылуда. Ақша ең жоғарғы құндылыққа айналып бара жатқандығы соншама, қоғамның кейбір бөлігі сол үшін кез-келген әрекеттерге баруда. Осыған байланысты әлеуметтік-тұлғалық даму мәселесі – баланың қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуінде дамуы қазіргі кезеңде ерекше өзекті болып отыр. Мектепке дейінгі білім беру жүйесіне қойылып отырған қазіргі заманғы әлеуметтік тапсырыс шығармашыл, ойланушы және әлеуметтік бейімделген адамдарды дайындау болып табылады. Қоғамдық өмірдің мәдени, адамгершілік ережелері мен заңдылықтарын меңгеруіне қарай балалардың әлеуметтік дамуы, өз қылықтарын (амал-әрекеттерін) бағалау қабілеттері, қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасай алуы қалыптасады. Қоршаған ортамен танысу балалардың объективті әлем туралы түсініктерді тұтас қабылдауын дамытуға бағытталған, оны қоршаған нәрселерге мұқият болуға үйретеді. Мектеп жасына дейінгі балалар меңгеруі тиіс танымдық іс-әрекет тәсілдері нақты жағдайларда өмірлік маңызды міндеттерді (мәселелерді) шешудің саналы қабілеті ретінде айқындалатын төмендегідей негізгі құзыреттер түрінде ұсынылған: [1].

1. Жалпы мәдени құзыреттілік: мәдениет тілін, дүниені тану жолдарын білу, мәдени кеңістікті бағдарлай білу;

2. Әлеуметтік құзыреттілік: әлеуметтік өзара әрекеттесу нормаларын, тәсілдерін және құралдарын иемдену;

3. Коммуникативтік құзыреттілік: басқа адамды түсінуге дайындығы мен қабілетін қалыптастыру; адамдармен қарым-қатынасын тиімді құру;

4. Өзін-өзі көрсету қабілетін қамтамасыз ететін тұлғаның өзін-өзі анықтау сферасындағы құзыреттілік (оның негізі мектепке дейінгі кезеңде қаланады): өзін-өзі тану тәжірибесін қалыптастыру, әлемдегі өз орнын түсіну, өз іс-әрекетіне құндылықтық, мақсаттық, мағыналық қатынасын таңдау [2].

Шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі әлеуметтік тәжірибе туралы ақпаратты қамтиды (өнердің әртүрлі түрлері, адамзаттың өнертабыстары мен жаңалықтары туралы мектеп жасына дейінгі баланың түсінігіне қол жетімді мәліметтер), сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балаға зерттеушілік сипаттағы мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін шығармашылық әрекеттің қырларын көрсетеді:

1. алдыңғы білімдерін жаңа жағдайға өз бетінше көшіру;
2. заттың (нысанның) жаңа функциясын көру;
3. стандартты жағдайдағы проблеманы көру;
4. объектінің құрылымын көру;
5. балама шешімдерді таба білу қабілеті;
6. әрекеттің бұрын белгілі әдістерін жаңаларымен біріктіру [3].

Мектепке дейінгі жас – қоғамдық (әлеуметтік) маңызды тұлғалық қасиеттердің қалыптаса бастауының сезімтал кезеңі. Бұл жеке тұлғаның бастапқы әлеуметтену кезеңі, оның мәдени әлемге, жалпыадамзаттық құндылықтарға ену кезеңі, сыртқы әлеммен алғашқы қарым-қатынас орнату уақыты. Балаға қоршаған дүниенің әсері орасан зор және шексіз өзгерістегі құбылыстармен танысу бала өмірінің алғашқы жылдарынан басталады. Қоршаған әлемнің құбылыстары мен объектілерін бақылай отырып, бала өзінің одан әрі шығармашылық қабілеті негізделетін, сезімдік тәжірибесін байытады. Бала қоршаған дүниенің тылсым сырларын қаншалықты терең меңгерсе, оның сұрақтары да соғұрлым көбейеді. Ал ересек адамның басты міндеті – балаға осы сұрақтардың жауабын өз бетімен табуға көмектесу. Ол оларды бақылау, тәжірибе, жанды және жансыз табиғат объектілерімен тәжірибе жасау арқылы ғана емес, сонымен бірге өнімді іс-әрекет арқылы да ала алады. Алдымен бұл материалдардың қасиеттерімен (қағаз, қарындаш, бояу, саз, т.б., іс-әрекет пен алынған нәтиже арасындағы байланысты танып білу) тікелей танысу. Болашақта бала қоршаған заттар туралы, материалдар мен жабдықтар туралы білім алуын жалғастырады.

Материалдар мен әдістер. Өнімді іс-әрекет эстетикалық дамудың ең тиімді құралдарының бірі бола отырып және бір мезгілде жаңа өнім жасай отырып, баланың рухани және материалдық әлемді (дүниені) игеруіне көмектесе отырып, дамытушы білім беру ұстанымдарынан тұрады. Дәл осында мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттері анықталып, жүзеге асырылады. Жеке тәжірибесі мен бастапқы әлеуметтік тәжірибесіне сүйене отырып, әлеуметтік қасиеттердің қалыптасуы жүреді.

Өнімді іс-әрекет бала материалдарға «үстемдік» (И.А. Лыкова) ететін, көркемдік құралдарды игеретін, өзіндік субъективті жаңа өнімді жасайтын, өзінің «менін» жүзеге асыратын және танитын ерекше балалық белсенділікті қамтиды, сол арқылы өзіне және әлемге эмоционалдық-құндылық қатынасын білдіреді [4]. Эстетикалық тұрғыдан алғанда баланың көркем шығармашылығы іс-әрекет өнімін жасауға бағытталуы керек. Онымен баланың мүмкіндіктері мен оның әлеуметтік құндылығын сезіну байланысты болады (Б. М. Теплов) [5]. Баланың көркемдік-шығармашылық іс-әрекетінің өнімі жалпылама түсінік ретіндегі жаңа көркем бейне және қоршаған дүниені меңгерудің ерекше түрі болып табылады. Өнердің көркем бейнелерін қабылдайтын баланың эстетикалық реакциясы өзінің эстетикалық тәжірибесінің жинақталуына және әр түрлі өнер түрлерінің ерекшеліктерін білуіне байланысты өзгеруі мүмкін. Балалар іс-әрекетінің өнімді түрлеріне құрастыру, сурет салу, жабыстыру (мүсіндеу, желімдеу), аппликациялау және әртүрлі колөнер түрлерін, табиғи және қалдық материалдардан макеттер жасау (қағаз-пластик, коллаж, балалар дизайны) жатады. Мектепке дейінгі білім беру ұйымының білім беру кеңістігі – бұл көптеген элементтердің жиынтығын білдіреді, олардың ішінде екі элемент ерекше рөл атқарады:

1. орындар – оқыту мен тәрбиелеуге арналған,
2. адамдар – балалардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті.

Қолданыстағы педагогикалық тәжірибені талдау балабақшаның білім беру кеңістігін кеңейтудің бірнеше тәсілдерін анықтады. Оларды әртүрлі педагогикалық ұжымдар пайдаланады.

Алдымен тәрбиеленушілерді оқытуға арналған қосымша (мамандандырылған) орындарды ұйымдастыруда көрінеді. Балабақша үй-жайларының бір бөлігін шығармашылық шеберханалар мен көркемсурет студияларына (арт-студия), шағын мұражайлар мен ғылыми-зерттеу зертханаларына,

компьютерлік сыныптар мен медиа кітапханаларға, психологиялық релаксация және демалыс бөлмелеріне айналдыруда (қайта профилденуде). Ал ғимараттарға іргелес аумақта, оқу бақтары, ауа райы станциялары, автотұрақтар орналасқан.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымының білім беру кеңістігін кеңейтудің екінші қолданылатын тәсілі – оқу-тәрбие процесіне қатысатын адамдар санына тек педагогикалық қызметкерлер ғана емес (тәрбиешілер, музыка жетекшілері, дене шынықтыру нұсқаушылары, логопедтер, психологтар және т.б.), тәрбиеленушілердің ата-аналары да кіреді. Аналар мен әкелер, балалардың ата-әжесі, яғни балабақшаның ең жақын, тұрақты және табиғи әлеуметтік серіктестері оқу-тәрбие процесінің тең құқылы қатысушылары болып танылады және педагогтермен қатар бірлескен іс-шараларға белсенді қатысады. Ұсынылып отырған тәсілдерді жүзеге асыру балабақшаның білім беру кеңістігін қалыптастыруда сөзсіз, оң нәтиже береді: білім беру субъектілерінің мақсаттары мен құндылықтарын үйлестіруге, мектеп жасына дейінгі балалардың білім беру бағыттарын әртараптандыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, мұндай жобаланған білім беру кеңістігі өз шекараларының тарлығымен (ол балабақша ғимараты мен аймағының және жақын орналасқан соуиум – отбасы аясында тұйықталады), сондай-ақ, жаңару мен өзін-өзі дамыту қабілетінің әлсіздігімен (себебі ол тек мектепке дейінгі білім беру ұйымының ішкі резервтерін пайдалануға бағытталған) ерекшеленетінін мойындау керек. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымына қатысты сыртқы ресурстар тартылса, балабақшаның білім беру кеңістігінің педагогикалық мүмкіндіктері айтарлықтай артатыны анық. Осындай ресурстардың бірі баланы қоршаған әлеуметтік-мәдени орта болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігі үшін бұл қалалық (урбанизацияланған) орта. Баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы табиғи, техногендік, әлеуметтік және экономикалық өмір сүру жағдайларының жиынтығы ретінде қалалық ортаның рөлі психологиялық әдебиеттерде жеткілікті түрде егжей-тегжейлі сипатталған (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Л.И. Божович және басқалар.) [6,7,8,9].

Ғалымдар қала адамның әлеуметтенуі мен мәдениеттенуінің әрі орны, әрі факторы екенін мойындайды. Баланың интеллектуалдық, рухани және физикалық дамуының жетістігі көбінесе оны не қоршап тұрғанына, жақын социумнан ол кіммен және қалай қарым-қатынас жасайтынына байланысты.

Қалалық ортаның бала тұлғасына ықпалы, оның күнделікті өмірінде болатын стихиялы да, педагогтің білім беру үдерісі аясында саналы түрде жобаланған арнайы ұйымдастырылуы да болуы мүмкін екені анық. Баланы дамытудың педагогикалық құралы ретінде қоршаған әлеуметтік ортаның әлеуетті мүмкіндіктерін алғаш рет ХІХ ғасыр соңында ресейлік дидактиктер сипаттады (Н.Х. Вессель, В.П. Вахтеров, П.Ф. Каптерев, В.Я. Уланов, т.б.).

Олардың негізгі айтпақ ойы, яғни идеяларының мәні – білім мен тәрбие оқу орнының қабырғасында ғана емес, туған қаласының кеңістігінде де жүзеге аса алады. Сонымен қатар, білім беру жағдаяттарын тек педагогтер ғана емес, сонымен қатар баланың қалалық кеңістікте кездесіп, араласатын тұрғылықты социумның өзге де өкілдері (дін қызметкерлері, шығармашылық зиялы қауым өкілдері, қарапайым тұрғындар және т.б.) жасай алады. Адамның даналығымен және еңбегімен жасалған, сан алуан әлеуметтік байланыстарға толы, көрнекті, айтарлықтай, естілетін дүние баланың жеке дамуы өзін өзі жүзеге асырудың шынайы ынталандырулары мен шексіз мүмкіндіктерін табатын тамаша кеңістік болып саналды. Ғалымдардың ғасырдан астам уақыт бұрын айтқан идеялары ХХІ ғасырдың басында да өзектілігін жойған жоқ.

Біздің «Әлеуметтік-мәдени жоба – қоршаған әлем объектілерімен өзара әрекеттесу процесінде ересек мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін дамытуы ретінде» зерттеуіміздің және оның Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ҰАҚ университеттік жобасы аясында жүзеге асырылуы кездейсоқ емес. Оқытушылар, әдіскерлер мен тәрбиешілер арасында қызу талқыланды. Республикалық және халықаралық конференцияларда талқылау барысында біз өз жобамызды ұсынуда өзіміздің әдістемелік тәжірибемізге сүйене отырып, білім беру қаланың барлық жерінде – кез-келген нүктесінде жүзеге асырыла алатындығын дәлелдедік. Баланың білім беру тәжірибесін байыту орны тек мұражай, театр немесе кітапхана ғана емес (яғни, отбасымен бірге балабақшаның бұрыннан келе жатқан әлеуметтік серіктестері болып табылатын әлеуметтік-мәдени мекемелер), сонымен қатар қалалық ортаның элементтері – көше, алаң, мемориалдық (естелік) аймақ, алаң, метрополитен вестибюль, өрт сөндіру бөлімі, балалар ойын алаңы, пошта бөлімшесі, кітап дүкені және кез-келген басқа да қоғамдық кеңістік болуы мүмкін. Жоғарыда аталған қалалық жерлерді білім беру кеңістігіне айналдыру мүмкіндігі урбанизацияланған

ортаның ерекше қасиеттеріне тікелей байланысты. Біз олардың бірнешеуін ғана тізімдейміз және бұл қасиеттер білім беру нәтижелеріне қалай әсер ететінін көрсетеміз (яғни, бала қала кеңістігінде не біле алады).

Қоршаған ортаның психосенсорлығы. Қала объективті шындық ретінде бізге сезіммен беріледі. Адам – өзінің қалалық ортамен өзара әрекеттесуін ұйымдастыруы үшін әртүрлі сезім мүшелерін - көз (көру), құлақ (есту), мұрын (иіс), тері (жанасу), вестибулярлық аппарат, моториканы қолданады. Ол мәдени мұра нысандарын қарастырады, болып жатқан оқиғаларды, басқа тұрғындардың мінез-құлқын бақылайды. Қалалық иістерді жұтады. Қаланы тактильді байланыс арқылы сезінеді. Қаланы өзінің қадамдарымен "өлшейді". Оны өз денесінің масштабымен салыстырады. Мұндай әрекеттердің нәтижесі көру (визуалды), есту, иіс сезу, жанасу (тактильді), қозғалыс тәжірибесін және жаңа эмоциялар алу болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балаға мұндай тәжірибені балабақша бөлмесі немесе ғимараты аясынан шықпай-ақ алу қиын. Баланың сезім, сенсорлық сферасын дамыту және олардың эмпирикалық зерттеу жүргізу тәжірибесін жинақтауы – бізге тек қалалық орта ресурстарын тарту арқылы қол жеткізе алатын орны толмас (өтелмейтін) білім беру нәтижелерінің бірі.

Полилогиялық орта. Қаланың заттық-кеңістіктік ортасы "материалдандырылған жад формасын" білдіреді. Қала кеңістігінде орналасқан әрбір нысан – бұл бізге белгілі бір дәрежеде өткен және қазіргі өмір туралы «айтып беруге» қабілетті тарихи дереккөз болып табылады. Демек, қала – бұл бала табиғаттың, қоғамның, мәдениеттің өмір сүруі мен дамуының әртүрлі аспектілерін зерттей алатын өзіндік оқулық. Дегенмен, қалалық ортаның көптеген нысандары, мысалы, сәулет ғимараттары немесе мүсіндік жұмыстар, өте күрделі ақпараттық жүйені білдіреді. Ашық утилитарлық мағынадан басқа, бұл нысандар символдық және көркемдік мағыналарға ие. Ең сауатты және білімді қала тұрғынының өзі көбінесе мәдени мұра объектісінде жасырылған барлық ақпаратты жалғыз өзі қабылдай алмайтыны анық. Мұнда басқа адамдардың көзқарастарына, диалогқа және ақпараттың сырын мүмкіндігінше ашудың ең адекватты тәсілі ретінде полилогқа қызығушылық туады. Сонымен қатар, балалар, олардың ата-аналары мен педагогтері ғана емес, қарым-қатынасқа арнайы немесе байқаусызда қатысқан қарапайым азаматтар да қалалық ортадағы коммуникативті өзара әрекеттестіктің қатысушылары бола алады.

Осылайша, қалалық ортаның полилогтығы балалардың коммуникациялық дағдыларын, яғни өзінің жеке мәлімдемелерін тұжырымдау, әңгімелесушілерге сұрақтар қою, басқа адамдарды тыңдау және есту, ұсынылған нұсқаларға қарсы пікір білдіру сияқты қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Қоршаған ортаны түсіндіру. Қалалық ортаның бұл қасиеті алдыңғысымен – полилогиялықпен байланысты. Қалалық орта – бұл әрқашан интерпретациялық қызметтің өнімі, нәтижесі болып табылады. Қала тұрғындары айналасындағы заттарға, оқиғаларға, процестерге белгілі бір мән деңгейде береді. Тұрғындардың бір қала құбылысына немесе артефактісіне берген субъективті бағалары әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, әйгілі 28 гвардияшы-панфиловшы батырлар саябағы ересек көрермендер арасында үнемі көптеген сұрақтар мен дау тудырады: Неліктен Бауыржан Момышұлы ескерткіші толық бойға арналып жасалған? Неге генерал Панфилов ескерткіші тек бюстпен орнатылған? Ескерткіш неліктен оларға кез келген адам көтеріле алатындай етіп орнатылған? Ескерткіш неліктен оларға кез келген адам көтеріле алатындай етіп орнатылған? Бұл сұрақтардың әрқайсысына адам тіпті автордың ойынан да керемет өз түсіндірмесін таба отырып, өзінше жауап бере алады. Мәдениет саласы (қала да – мәдениет құбылысы) сондықтан да ерекше, өйткені онда ең алуан түрлі, кейде қарама-қайшы көзқарастар бір мезетте қамтылуы және олардың бәрі шынайы әрі дұрыс болуы мүмкін. Осылайша, қалалық ортаға шығу балалардың икемділігі мен сыни ойлауын барынша дамытуға мүмкіндік береді.

Қоршаған ортаның полифункционалдылығы. Қаладағы кез-келген орын - бұл әртүрлі аймақтардың, өмірлік әлемдердің, мекемелердің мозаикасы. Сонымен, бір аумақта бір адамдар жұмыс істей алады, басқалары демалады, үшінші біреулері оқи алады және т. б. Қалалық саябақтың көп функционалдылығы, мысалы, оның аумағында адам серуендеп, спортпен шұғылдана алады, достарымен сөйлесе алады, көше музыканттарының қойылымдарын тыңдай алады, пленэрде сурет салуды үйреніп, құстар мен тиіндерді тамақтандырады, шығармашылық іс-шараларға, әлеуметтік жобаларға, қалалық мерекелерге қатыса алады, аумақта орналасқан ескерткіштер мен көрікті жерлер бойынша тарихты оқып-біле алады. Демек, әр уақытта әр түрлі білім беру міндеттерін қоя отырып, бір қалалық жерге бірнеше рет келуге болады. Полифункционалдылық қалалық ортаның қасиеті ретінде мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған шындықты кешенді және жүйелі түрде

қабылдау қабілетін дамытуға жағдай жасауға мүмкіндік береді, нәтижесінде, балада әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға көмектеседі.

Қоршаған ортаның процессуалдылығы. Қала ортасы - бұл өзгерістер ағыны, жағдайлардың алмасуы, әртүрлі ойнаушы адамдар мен декорациялар алмасуының үздіксіз қойылымы. Көшеде тұрып, бала әртүрлі оқиғалардың куәгері бола алады, ол оқиғаларды көру мектеп жасына дейінгі балаларға себеп-салдарлық байланыстарды орнатуды үйренуге, өзін «уақыттың 8-ші ағынында» әрі өзінің нақты өмірге қатысын сезінуіне және сайып келгенде, айналасында болып жатқан нәрсеге өзінің жеке жауапкершілігін түсінуіне мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, әлеуметтік-мәдени ортаның педагогикалық әлеуеті – бұл балада үнемі және тез өзгермелі әлемде өмір сүруі үшін қажет құзыреттіліктерді (әмбебап қасиеттер, қабілеттер мен дағдылар) дамытуға мүмкіндік беретіндігінде деп тұжырымдауға болады. Дегенмен, қоршаған әлеуметтік-мәдени ортаның білім беру мүмкіндіктері белгілі бір ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттардың жүзеге асырылуында ғана (өзектендірілуі) мүмкін, соның ішінде:

- оқу-тәрбие процесінің тұлғалық бағыттылығы, оның мақсаты баланың өзіне жол іздеудегі педагогикалық көмегі мен қолдауы;

- білім беру көзі ретінде баланың субъективті (өмірлік, күнделікті) тәжірибесін құрметтеу;

- басқа қала тұрғындарының білім беру процесіне қосылу мүмкіндігін мойындау;

- қалалық кеңістікте жұмыстың іс-әрекеттік (белсенді) әдістерін қолдану;

- қалалық ортаға шығуды ұйымдастырумен байланысты жағымсыз құбылыстарды есепке алу және жеңу (мысалы, балалардың қала ішінде қозғалысы кезіндегі қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қалалық ортаның алаңдаушылық факторларын барынша азайту және т.б.).

Бұл шарттар педагогтерді мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасаудың "форматтарын" қайта қарауға мәжбүр етеді. Ең жемістілерінің бірі-мәдени (немесе мәдени-білім беру) тәжірибелер.

Зерттеу нәтижелері. Мектепке дейінгі балалық шақтағы оқу-тәрбие процесінде балалардың, ата-аналардың, мекемедегі барлық педагогтардың белсенді қатысуы арқылы танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру бойынша мақсатты жұмыс баланың барлық психикалық процестерін (ойлау, салыстыру, талдау қабілеті, жалпылау, жіктеу) дамытуға мүмкіндік береді және мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі жүзеге асыруының алғы шарты болып табылады. Сіздердің назарларыңызға мектеп жасына дейінгі баланың сыртқы әлеммен танысу процесінде өзін-өзі жүзеге асыруын дамытуы бойынша жоба ұсынылады.

«Жануарлар әлемінде» тақырыбындағы мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған әлеммен танысу процесінде өзін-өзі жүзеге асыруының *шығармашылық жобасы*.

Жоба қатысушылары: тәрбиешілер, орта топ балалары, ата-аналар.

Өткізу мерзімі: 1 ай.

Жобаның мақсаты: мектеп жасына дейінгі балалардың туған өлкенің жануарлар әлемімен танысу арқылы экологиялық мәдениетін тәрбиелеу, өзін-өзі жүзеге асыруын дамыту.

Жобаның міндеттері:

1. Балалардың жабайы жануарлардың табиғи жағдайдағы өмірі және олардың тіршілік ету ортасына бейімделуі туралы түсініктерін кеңейту: қалай қозғалады, жауларынан қашады, немен қоректенеді, өмірге (тіршілікке) қалай бейімделеді;

2. Жануарларға тән қылықтар мен өмір салты туралы, олардың қысқа дайындықтары туралы білім беру;

3. Коммуникативтік дағдыларын дамыту, топпен жұмыс жасай білу;

4. Қызығушылық, байқау, есте сақтау, логикалық ойлауды дамыту;

5. Табиғатты сүйуге, табиғатты қорғауға құштарлыққа тәрбиелеу;

6. Ата-аналарды балабақшаның оқу-тәрбие процесіне тарту.

Күтілетін нәтиже:

- балалардың жануарлар туралы білім деңгейін арттыру;

- табиғатқа мейірімді және ұқыпты қарау сезімін қалыптастыру;

- ата-аналардың белсенділік деңгейін арттыру;

- балалардың алған білімдерін өнімді іс-әрекетте қолдануы;

- оқу іс-әрекетінің алғышарттарын қалыптастыру;

- балалардың экологиялық мәдениетін дамытуға ықпал ететін пәндік орта құру;

- баланы "Денсаулық", "Қарым-Қатынас", "Таным", "Шығармашылық", "Әлеумет" білім беру салалары бойынша дамыту.

Балалардың «Жабайы аңдар» жобасына қатысуы жануарлар мен олардың әдеттері туралы білімдерін, түсініктерін байытады, байланыстырып сөйлеуін, балалардың шығармашылық қабілеттерін, ізденушілік әрекеттерін дамытады. Бала өмірінде мектепке дейінгі кезеңде жануарларға деген ұқыптылық пен қамқорлық қарым-қатынасын тәрбиелеудің маңызы зор. Жануарлар әлемі өте тартымды, үйдегі жануарлар (үй жануарлары) – тәрбиенің маңызды факторы. Өйткені, әрбір ана мен әрбір әке өз баласының ақ жүректі, мейірімді, жанашыр болғанын қалайды. Баланы үй жануарларын күту бойынша бірлескен іс-шараларға қатыстыра отырып, ересектер оның бойында сезімталдықты, басқа өмірді түсіну қабілетін дамытады, жанашырлықты ынталандырады, іспен көмектесуге дайын болуға тәрбиелейді. Жануарлармен қарым-қатынас бақылауды, қызығушылықты, көрнекі-бейнелі, көрнекі-қимылды және ұғымдық ойлауды дамытады, қоршаған әлемге танымдық қатынасты тәрбиелейді, адамгершілік-құндылық тәжірибесін жинақтауға, сүйіспеншілікке тәрбиелеуге, барлық тіршілік иелеріне ұқыпты және қамқорлықпен қарауға ықпал етеді; мектеп жасына дейінгі баланың эстетикалық сферасын дамытады. Бала табиғи объектілердің әртүрлі қасиеттері мен сапаларын, организмдердің тіршілік ету заңдылықтарын, тіршілік иелерінің қоршаған орта жағдайларына бейімделу ерекшеліктерін, олардың адамдармен қарым-қатынас ерекшеліктерін игереді.

Жобалық іс-әрекет мазмұны/Жобалау іс-әрекетінің мазмұны:

№	Іс-шара	Міндеттері	Қатысушылар	Мерзімі
<i>1 кезең – дайындық. Жоба тақырыбына тұрақты қызығушылықты қалыптастыру</i>				
1. Әдістемелік әдебиеттерді зерттеу				
1	Балаларға проблемалық жағдай туғызу	Балалардың біздің орман аңдары туралы не білетінін анықтау, олардың күзгі тіршілігін білуге құштарлығын ояту	Тәрбиешілер, балалар	1 апта
2	Тақырып бойынша көрнекі-дидактикалық құралдарды, демонстрациялық материалды, көркем әдебиетті таңдау	Балалар мен ересектердің бірлескен іздестіру-ақпараттық іс-әрекетін ұйымдастыруға ықпал ету	Тәрбиешілер, ата-аналар, балалар	1 апта
<i>2 кезең – негізгі. Білім, білік, дағдыларды қалыптастыру, атап айтқанда, проблемаларды ересек адамның көмегімен және өз бетінше шешу кезінде</i>				
1	Тақырып бойынша әңгімелер: «Орман жануарлары туралы», «Жануарлардың әдеттері /қылықтары», «Жануарлар қысқа қалай дайындалады» т.б. Пікір айту және пайымдаулар. Пікір алмасу	Ауызекі сөйлеуді белсендіру. Әңгімелесу арқылы тақырып бойынша қажетті білім беру, барларын кеңейту беру, барын кеңейту.	Тәрбиешілер, балалар	Екі апта
2	Көркем әдебиет оқу (Бянка, Пришвин, Чарушин және т.б. әңгімелері, ертегілер, мақал-мәтелдер, өлеңдер, жұмбақтар), кітаптарға иллюстрацияларды қарау, кітаптарды, «Жануарлар әлемі» энциклопедияларын қарау	Көркем сөзге деген қызығушылықты қолдау, сол арқылы жаңа білім алу	Тәрбиешілер, балалар	Жоба бойы
3	Еліктеу/ұқсату ойындары «Аю», «Қоян», «Түлкі», «Қасқыр», «Тиін» т.б.	Жабайы жануарлардың мінез-құлық ерекшеліктері туралы білімдерін бекіту	Тәрбиешілер, ата-аналар, балалар	Жоба бойы
4	«Біздің орманымыздың жабайы аңдары» топтамасы бойынша суреттерді қарап, әңгіме құрастыру.	Балалардың ауызекі монологтық сөйлеуін дамыту, біліммен байыту, жағымды эмоциялар қалыптастыру	Тәрбиешілер, балалар	Жоба бойы
5	Тақырып бойынша "сабақтар" : "Орманда кім тұрады", И.И. Шишкиннің "Қарағайлы	Тақырып бойынша білімдерін, түсініктерін кеңейту. Сөйлеуді дамыту, әңгіме-	Тәрбиешілер, балалар	Жоба бойы

	ормандағы тан" суретімен танысу; Сөйлеуді дамыту: "Кіріпілер", әңгіме құрастыру; "Саңырауқұлақтың астында" ертегісін оқып, қайта айту; Чарушиннің "Қоян туралы", "Түлкі" әңгімелерін оқу; Желімдеу: "Жанбырдың астында кім қалды", Қолдану: "Батыр және қорқақ қоян"; Сурет салу: "Ормандағы кірпі", "Пәленешке түлкішек – айналайын түлкішек"; Бояу: "Орман тұрғындары" бояу картинасы	сипаттау құрастыру, баяндау ретін бұзбай ертегінің мазмұнын жеткізу. Қолда бар әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, өз жұмыстарындағы таныс заттардың бейнесін жеткізе білу, шығармашылық әлеуеттерін белсендіру		
6	Ойындар: Дидактикалық: «Мен кімін?», «Кім тығылды?», «Кім не жейді?», «Кім, қайда, тұрады?», «Тұрғын үйді ата», «Кімнің күшігі?», «Нұсқа бойынша таны» т.б.; Театрланған: «Үйшікте кім тұрады», жұмыс үстелінде басылған: «Лото», жануарлармен «Домино» және т.б. Жылжымалы: «Үйсіз қоян», «Ормандағы аюда», «Тауық қорадағы түлкі», «Арықтағы қасқыр», «Су тесігі». Рөлдік ойындар: «Хайуанаттар бағы», «Орманға саяхат»	Балаларды жабайы жануарлардың әдеттерімен, өмір салтымен ойын түрінде таныстыруды жалғастыру	Тәрбиешілер, балалар	Жоба бойы
7	Құрастыру: Әр түрлі конструкторлардан "Жануарларға арналған мұнара". Қағаздан "Книжки-малышкі"	Шығармашылық, құрастыру қабілеттерін дамыту	Тәрбиешілер, балалар	Жоба бойына 3 апта
<i>3 кезең – қорытынды. Жобаның барлық қатысушыларының өзін-өзі жүзеге асыруы</i>				
1	"Книжек-малышкі" көрмесі	Қуанышты эмоционалды жағдай жасау	Тәрбиешілер, ата-аналар, балалар	3 апта соңы
2	"Күзгі ормандағы жабайы аңдар" суреттер көрмесін жасау			4 апта басы
3	Жоба қорытындысы бойынша фотокөрмені рәсімдеу			4 апта
4	Қорытынды іс-шара Интеллектуалдық ойын "Не? Қайда? Қашан?"	Жоба тақырыбы бойынша балалардың білімін кеңейту және жүйелеу	Тәрбиешілер, балалар	Ай соңында

Күтілетін нәтижелер:

- балалардың жануарлар әлемінің өкілдері – жабайы жануарларға тұрақты қызығушылығын дамыту;
- мектепке дейінгі білім беру ұйымының педагогикалық процесіне ата-аналарды белсенді қатыстыру, балабақшамен ынтымақтастыққа қызығушылықты нығайту;
- осы тақырып бойынша балалардың білімдерін бекіту және жақсарту өткізілген сабақтардың, әңгімелердің, ойын іс-әрекеттерінің арқасында орын алды;
- топтың дамытушы заттық-кеңістіктік ортасын толықтыру;
- қол жеткізілген нәтиже үшін балалардың жеке өзін-өзі бағалау деңгейін арттыру;
- біздің ормандарымыздың жануарларын, сыртқы түр ерекшеліктерін, әдеттерін, тіршілік ету ортасына бейімделуін (маусымдық өзгерістер, қорғану тәсілдері) білу және атау;

– жануарларды ұқсастықтары мен айырмашылықтарын таба отырып, бірнеше белгілері бойынша салыстыру.

Өзін-өзі жүзеге асыру – бұл жеке тұлғаның толық әлеуеті мен қабілеттерін белсендіру, жеке потенциал шеңберіндегі қызмет пен қатынастардың әртүрлі салаларында өз мүмкіндіктерін іске асыруда адамның белсенді өмірлік ұстанымы. Өзіңіздің келешегіңізді, әлеуетіңізді, талантыңызды түсінуіңізден және олардың қандайда бір таңдалған қызмет түрінде іске асырылуынан тұратын процесс.

Мектепке дейінгі балалық шақ – тұлға қалыптасып, оның негізгі тұлғалық қасиеттері, мінезі мен психикалық ерекшеліктері қалыптасатын кезең. Балалардың жоғары табиғи белсенділігі олардың жылдам дамуын қамтамасыз етеді. Өзін-өзі көрсету – баланың айналасындағыларға өзін танытуына, іс-әрекетте өзін жүзеге асыруына, белсенділігін анықтауына көмектесетін тәсіл болып табылады. Балалар психологы және педагог Л.А. Венгер: «Басқа адамдармен қарым-қатынас жасау, олармен бірге әрекет ету, қалау, қуану және ренжіту, қарапайым болса да, бірақ жарқын және дәстүрлі емес жаңа нәрселерді білу, өмірді өзінше көру және түсіну - осы және бұдан көп нәрселер мектепке дейінгі балалық шақты қамтиды» [10] деп жазды.

Өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі тұлғаға туылғанынан бастап тән. Ол әрбір адамның өмірінде маңызды рөл атқарады. Өйткені, өзін-өзі тану – бұл тұлғаның болашақ табысты және бақытты өміріне ықпал ететін жасырын бейімділіктері мен таланттарын анықтау және ашу механизмі.

АҚШ-тың әлемге әйгілі психологы Авраам Маслоу өзінің адамның қажеттіліктерінің пирамидасының шыңына өзін-өзі жүзеге асыруды қойды [11]. Және ол оны іс жүзінде бақыт пен үйлесімділіктің кепіліне айналдырды. Сондай-ақ ол көптеген табысты тұлғаларды талдап, олардың ерекшеліктері мен сипаттамаларының тізімін жасады. Оның пікірінше, өздерін жүзеге асырған тұлғалар:

- байыптылық пен жауапкершілікпен ерекшеленеді, уәдені оңды-солды шашпайды;
- өзін өзінің барлық кемшіліктерімен қабылдайды және іштей сынға алмайды;
- өздерінің шынайы тілектеріне сүйенеді;
- әзілді түсіне біледі;
- сәтсіздіктерге тоқтап қалмай, алға қарай ұмтылады;
- апатияға, депрессияға ұшырамайды;
- әр нәрсеге қатысты өзінің берік пікірі бар, басқалардың ықпалына ұшырамайды;
- дұрыс қорытынды жасай отырып, өзінің және басқалардың іс-әрекетін сапалы талдай алады;
- нақты жоспарлауға, есептеуге, әрекет етуге қабілетті;
- икемді ақылға ие
- айналасындағыларға төзімді, оларды сөз қылмайды және айыптамайды.

Өзін-өзі жүзеге асыру жұмыс процесінен ләззат алуды қамтиды. Өзін-өзі жүзеге асыру қоғамдық бағалаумен тығыз байланысты. Көп жағдайда адамдар өздерінің оң қасиеттерін басқалардың көрмеуінен және оларды бағаламауынан зардап шегеді. Өзін-өзі жүзеге асыру әрбір тұлғаға социум алдында өзінің мүмкіндіктерімен және таланттарымен көрінуіне мүмкіндік береді. Өзіңіздің жаман және жақсы мінездеріңізді мақсатқа жетуге бағыттап білу қоғамда әрқашан құнды.

Өзін-өзі жүзеге асыру негіздері ретінде біз мектепке дейінгі жаста баланың өз мүдделерін, мүмкіндіктерін және оларды балалар іс-әрекетінің белгілі бір түрлерінде іске асуын сезінуі ретінде көрінетін тұлғалық және кәсіби өзін-өзі жүзеге асырудың алғышарттарын түсінеміз.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау өзіндіктің құрылымдары ішінен мектепке дейінгі кезеңде қаланып және өзінің дамуын кейінгі жас кезеңдерінде жалғасын табатын өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін ерекшелуге мүмкіндік берді: өзін-өзі анықтау, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі бекіту, өзін-өзі өзгерту. Өзін-өзі жүзеге асыру негіздері өзара байланысты компоненттер болып табылады және олардың қалыптасуы баланың өзіне тән іс-әрекеттегі және айналасындағылармен әлеуметтік өзара әрекеттесудегі әлеуетін ашуды көздейтін бірлікте жүзеге асырылады. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыру мәселесінің өзектілігі, ең алдымен, қазіргі білім беру саясатымен байланысты. Қазіргі уақытта білім беру жүйесінің өнімі өзгермелі жағдайлар мен талаптарды ескере отырып, өзінің білім беру, кәсіптік және әлеуметтік қызметінде икемді өзгерістерге қабілетті, жеке даралығы бар тұлға болуы керек. Тұлғаның табысты дамуының алғышарттары мектепке дейінгі білім беру кезеңінде жасалуы керек. Бұл мектеп жасына дейінгі балалық шақ негізгі тұлғалық қасиеттердің қалыптасуында, мінез-құлық пен психикалық ерекшеліктердің қалануында адам дамуының маңызды кезеңі болып табылатындығымен байланысты.

Мектеп жасына дейінгі кезең барысында бала біртіндеп өзін-өзі растау, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі анықтау, белгілі бір таңдау жағдайындағы өзін өзгерту (қызмет түрін, оның мазмұнын, материалдары мен жабдықтарын, оны жүзеге асырудағы серіктесін, ұжымдық іс-әрекеттегі рөлін) арқылы өзін-өзі көрсете отырып, өз қызметінің субъектісіне айналады. Бұл өзіндік конструкциялар балаға өзін басқаларға танытуға көмектеседі және болашақта өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандырады. Мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыруға дайындығын қалыптастыру процесі балалардың бастамасын, олардың өз таңдауын жасаудағы және оны жүзеге асырудағы белсенділігін көрсетуі үшін жағдай жасауды көздейді. Отандық және шетелдік ғалымдардың психологиялық-педагогикалық зерттеулері мектепке дейінгі жастағы өзін-өзі жүзеге асыру мәселелерін өзін-өзі қабылдау және өзін-өзі тану тұрғысынан қозғайды (А. Адлер, К. Роджерс, Э. Эриксон, К. Хорни, К. Г. Юнг, т.б.).

Психологтар В.Г. Ананьев, М.И. Лисина, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин, Э.Эриксон еңбектерінде тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы психикалық танымдық процестердің дамуымен байланыстырылады, адамның өмірінің өту сатыларының кезеңділігі тұлғалық дамудың негізін қалаушы қыры ретінде ажыратылады. Қарым-қатынастың гуманистік сипаты, олардың жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру процесіне әсері педагогика ғылымының бастауларынан (Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, Ж.-Ж. Руссо) тарайды. Біздің зерттеу жұмысымыздың теориялық негізі А. Маслоудың өзін-өзі дамыту тұжырымдамасы болып табылады [11].

Мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыруы бойынша зерттеулерді теориялық тұрғыдан талдау бірқатар кемшіліктерді анықтауға мүмкіндік берді:

– жеке тұлғаның ғана емес, жалпы қоғамның үдемелі дамуының қажетті шарты ретінде қойылған мәселенің теориялық негіздерінің жеткіліксіз әзірленуі;

– мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының (бұдан әрі – МДБҰ) балалардың өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін дамытуды көздейтін білім беру қызметін ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарымен қамтамасыз етілмеуі;

– мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыруының негізі ретінде өзін-өзі анықтау, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі бекіту және өзін-өзі өзгертуін көрсету үшін педагогтің ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды жасауы бойынша әдістемелік ұсыныстардың жоқтығы.

Бұл мәселенің өзектілігін түсінумен қатар:

– қоғамның белсенді тұлғаны қалыптастырумен және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында дәстүрлі тәсілдермен байланысты функцияларын орындауға әлеуметтік тапсырысымен;

– мектепке дейінгі балаларда өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін қалыптастыру үшін білім беру іс-әрекетінде ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарды қамтамасыз ету қажеттілігі және мектепке дейінгі балалардың мектепке дейінгі ұйымда өзін-өзі жүзеге асыруы үшін қажетті шарттарының жеткіліксіз деңгейде әзірленуі;

– педагогтердің мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін дамыту үшін шарттармен қамтамасыз етуге ұмтылысы және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогикалық тәжірибесінде әзірленген әдістемелік ұсыныстардың жоқтығы арасындағы *қарама-қайшылықтарды* бөліп көрсетуге болады.

Анықталған қарама-қайшылықтардың негізінде зерттеу мәселесі тұжырымдалды: мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған әлеммен танысу процесінде өзін-өзі жүзеге асыру негіздерінің қалыптасуы қандай. Бұл біздің зерттеу тақырыбымызды таңдауға әкелді.

Талқылау (нәтижелерді талқылау). Баланың өзін-өзі растауы, өзін-өзі жүзеге асыруы үшін құрдастарымен, ата-аналармен, тәрбиешілермен қарым-қатынастан жағымды эмоциялар түрінде қолдау/көмек алу қажет. Бала жағымсыз эмоцияларға қарағанда жағымды эмоцияларды көбірек сезінген сайын, бақыт, табыстылық және өмір сүру қуанышы туралы өзін-өзі сезінуі жақсы дамиды. Сонымен қатар, балалардың өзін-өзі жүзеге асыруының маңызды шарты ересектердің табысты болуға жағдай жасауы болып табылады. «Жақсы», «тағы да жұмыс істейік», «жарайсың» деген сөздерді балаға үнемі айтып отыру керек, ал баланың әрбір іс-әрекеті мейірімді қолдауды қажет етеді. Тек осындай жағдайлар ғана табысқа жету жағдайын туындатады.

Психологтар бала шығармашылық тұрғыдан неғұрлым белсенді дамыса, оның әртүрлі кеңістіктер мен бағыттардағы ойлау қызметі соғұрлым өнімді болатынын атап өтеді. Бос уақыт балалардың шығармашылық дамуына, олардың қабілеттерінің өркендеуіне, қызығушылықтарының аясын кеңейтуге, сондай-ақ ойларды, әрекеттерді, сезімдерді, шығармашылық белсенділікті ізгілендіруге ынталандыру қызметін атқарады. Бала шығармашылық салаға көбірек көңіл бөлсе және онда дамитын болса, тек бір бағытта ғана емес, оның жалпы дамуы соғұрлым белсенді түрде жүреді.

Мұндай іс-әрекеттер үшін, сонымен қатар ой-өрісті кеңейту, өзіңді және өзіңнің іс-әрекетіңді түсіну, бала жағдайында, негізгі ынталандыру – бос уақыт болып табылады. Шығармашылық бала өмірінде ерекше маңызға ие.

Бала үшін бұл жай ғана ойын-сауық немесе ол өзі үшін маңызды деп санайтын сүйікті ісімен айналысу емес. Бұл сондай-ақ оның қоршаған әлеммен байланысу, әзірге өзі оны сөзбен жеткізе алмайтын, өз басынан кешкендерін баяндау тәсілі.

Бұл оның әлеуметтенуінің, әлемді тануының, тәртіп пен мәдениетті тәрбиелеудің, жалпы, эстетикалық дамудың құралы. Міне нәліктен мақұлдау мен табысты болу атмосферасын қолдау өте маңызды – алға басқан кез-келген кішкентай қадам, байқауға қатысу немесе тіпті жеңіске жету – мұның бәрі баланың жеке тұлғасына шығармашылық және жалпы тұрғыдан оң әсер етеді.

Шығармашылық іс-әрекет ықпал етеді:

- Эстетикалық талғамды дамытуға;
- Әлеуметтену және әлемді жалпы тануға;
- Балада тәртіп пен өзін-өзі бақылау тәрбиелеуге;
- Шаблонды емес ойлау дағдыларын меңгеруге;
- Өзін-өзі көрсету мүмкіндігіне.

Балалардың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруының табыстылығы, ең алдымен, ересектердің түсіністік атмосферасын құру және жаңа жетістіктерге жетуге ынталандыра алу мүмкіндігіне байланысты. Өзін-өзі жетілдіру процесінде бала өзінің дағдыларын жетілдіріп қана қоймайды, сонымен қатар оны одан әрі дамытуға және жетілдіруге ықпал ететін, жақсы нәтижелерге қол жеткізудің оң динамикасын бақылайды. Бұл оның өзі дамып жатқан салада жетістікке жетуіне және ішкі бақытын, жеке қажеттіліктерін өзін-өзі қанағаттандыруын сезінуге мүмкіндік береді [12].

Қорытынды. Қорытындылай келе, қоршаған әлеммен танысу процесіндегі шығармашылық іс-әрекет мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі жүзеге асыру негіздерін дамытудың ең тиімді әрекеті болып табылады деп шештік. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі жүзеге асыруына шығармашылық әрекет арқылы ықпал ету үшін арнайы білім беру ортасын құру қажет. Бұл орта ұжымда шығармашылық атмосфераны құруды, белсенді жұмыс әдістерінің басым болуын және білім беру процесіне қатысушылардың қарқынды өзара әрекеттесуін, педагогтер мен балалардың ынтымақтастық қарым-қатынасын, бір-біріне деген сенім мен өзара қызығушылықты, білім беру процесінде барлық қатысушылардың әлеуметтік маңызды іс-әрекеттің зияткерлік және материалдық құндылықтарын өндіруге қатысуын білдіреді. Сонымен қатар, шығармашылықты жүзеге асыруға болатын ортада белгісіздік және әлеуетті көп нұсқалылық (мүмкіндіктер байлығы) жоғары дәрежеде болуы керек. Белгісіздік дайынды қабылдауды емес, өзінің жеке бағдарларын іздеуді ынталандырады, көп нұсқалылық оларды табу мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР БҒМ 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты
2. Слостененко В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика.-изд.– М.:Издательский центр «Академия», 2013.– С.576.
3. Кротова Е.А., Матвеева А.В. Проблемы формирования опыта творческой деятельности обучающихся // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – № 8-3. – С. 312-315;
4. Лыкова И.А. «Цветные ладошки». Парциальная программа художественно-эстетического развития детей 2–7 лет в изобразительной деятельности (формирование эстетического отношения к миру). – М.: ИД «Цветной мир», 2019 – С.136.
5. Теплов, Б.М. Способности и одаренность / Б.М. Теплов.–М.: Просвещение, 2009 – С.320 .
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М., 196.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд., стер. – М.: Смысл, 2005. – С. 304-352
8. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: «Питер», 2015 – С.713.
9. Л.И. Божович проблемы формирования личности Избранные психологические труды Издание 2-е, стереотипное Под редакцией Д. И. Фельдштейна Москва — Воронеж 1997
10. Венгер Л.А. Восприятие и обучение (дошкольный возраст). –М.: Просвещение, 1999. – С.368.
11. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд./Пер.с англ.-СПб.: Питер, 2008.– С 3523.

12. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева В.Г., Щур. М., 1997 С. 156-177.

Referense:

1. Gosudarstvennyi obshcheobyazatel'nyj standart doshkol'nogo vospitaniya i obucheniya utverzhdenyj prikazom MON RK ot 31 oktyabrya 2018 № 604
2. Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika.-izd.-M.:Izdatel'skij centr «Akademiya», 2013.– S.576.
3. Krotova E.A., Matveeva A.V. Problemy formirovaniya opyta tvorcheskoj deyatel'nosti obuchayushchihya // Mezhdunarodnyj zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya. – 2015. – № 8-3. – S. 312-315;
4. Lykova I.A. «Cvetnye ladoshki». Parcial'naya programma hudo-zhestvenno-esteticheskogo razvitiya detej 2–7 let v izobrazitel'noj deyatel'nosti (formirovanie esteticheskogo otnosheniya kmiru). – M.: ID «Cvetnoj mir», 2019 – S. 136.
5. Teplov B.M. Sposobnosti i odarennost' / B.M. Teplov.–M.: Prosveshchenie, 2009 – S.320.
6. Vygotskij L.S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste. – M., 196.
7. Leont'ev A.N. Deyatel'nost'. Soznanie. Lichnost'. 2-e izd., ster. - M.: Smysl, 2005. - S. 304-352.
8. Rubinshtein S.L. Osnovy obshchei psihologii / S.L. Rubinshtejn. - SPb. : «Piter», 2015 – S 713.
9. Bozhovich L.I. problemy formirovaniya lichnosti Izbrannye psihologicheskie trudy Izdanie 2-e, stereotipnoe Pod redakciej D. I. Fel'dshtejna Moskva – Voronezh 1997
10. Venger L.A. Vospriyatie i obuchenie (doshkol'nyj vozrast). - M.: Prosveshchenie, 1999. – 368.
11. Maslou A. Motivaciya i lichnost'.3-e izd./Per.s angl.-SPb.: Piter, 2008.– S. 3523.
12. Leont'ev D.A. Samorealizaciya i sushchnostnye sily cheloveka // Psihologiya s chelovecheskim licom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetsoj psihologii / Pod red. D.A. Leont'eva, V.G. Shchur. – M., 1997. – S. 156-177.

IRSTI 14.23.01

<https://doi.org/10.51889/2022-2.1728-5496.37>

M.Ye. Abdulina¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical university,
Almaty, Kazakhstan

ICT IN PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Abstract

The article reveals the possibilities and new requirements for the use of information and communication technologies in the professional activities of preschool teachers that have arisen in the context of distance learning during the pandemic. The article also contains the results of an analysis of the practice of preschool education in Kazakhstan during a pandemic, surveys of the problems of the functioning of kindergartens in a remote format. In general, the vast majority of preschool teachers consider the remote format as a temporary measure for the implementation of the educational program and the possibility of using it for children in quarantine. Nevertheless, teachers of preschool educational institutions are ready to continue to master new information technologies and digital tools to ensure the effectiveness of the educational process.

Keywords: educational process, information and communication technologies, preschool education, distance learning, digital tools, educational solutions, modernization of education.

M. E. Абдулина¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

КОРОНОВИРУС ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ
БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР